

WYKORZYSTANIE TURYSTYCZNE GÓRSKICH TERENÓW WOJ. BIELSKIEGO*

Stefan Sacha

Zakład Geografii Turystycznej AWF w Krakowie

Wprowadzenie

Turystyka jest z natury zjawiskiem bardzo skomplikowanym, co wiąże się z jej wielowymiarowością i uzależnieniem od wielu czynników podporządkowanych różnym kategoriom logicznym. Z uwagi na charakter i bogaty wachlarz przesłanek i uwarunkowań zjawisko to rozwija się spontanicznie i stąd jako przedmiot badań naukowych następuje wiele trudności zarówno pod względem materiałowym, jak i metodycznym. Jednocześnie jednak turystyka jako niezwykle skomplikowane zjawisko przestrzenne wymaga prowadzenia drobiazgowych analiz istniejących warunków przestrzennych zagospodarowania turystycznego, istniejących układów ciężarów rekreacyjnych ośrodków zurbanizowanych w stosunku do obszarów recepcyjnych, skutków ekonomicznych i społecznych w odniesieniu do regionów wypoczynkowych i mieszkającej tam ludności. Celem tych analiz powinno być stworzenie podstaw do inicjowania działalności zmierzającej w kierunku przekształcenia spontanicznie rozwijających się układów przestrzennych turystyki w układy jak najbardziej sterowane i racjonalne z punktu widzenia ochrony środowiska naturalnego, interesów regionu i zaspokajania potrzeb społecznych. Czynnikiem umożliwiającym osiągnięcie pożądanej organizacji przestrzennej turystyki jest przede wszystkim odpowiednia polityka realizowana w zakresie zagospodarowania turystycznego.

Tereny górskie stanowią niezwykle atrakcyjny przyrodniczo obszar realizacji szeroko pojętego wypoczynku. Fakt ten znajduje bezpośrednie potwierdzenie w niektórych danych statystycznych. Otóż, pod względem wielkości obszarów turystycznych strefa górską zajmuje drugie miejsce w kraju (po strefie pojeziernej) obejmując 12,7 tys. km². Stanowi to 24% obszarów turystycznych Polski, z czego ponad 50% przypada na tereny o wybitnym znaczeniu dla turystyki (41% powierzchni tych obszarów w kraju). W omawianej strefie znajdują się 22 uzdrowiska (na 36 w kraju),

---

*Badania były częściowo finansowane przez Komitet Zagospodarowania Ziemi Górskich PAN.

a także 9 miejscowości, na które rozciągnięto przepisy o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym. Dalszych 25 miejscowości (na 42 w całym kraju) oczekuje na uznanie ich za uzdrowiska [17].

O wykorzystaniu walorów turystycznych gór świadczy liczba około 200 tys. miejsc noclegowych zlokalizowanych w różnych obiektach hotelarskich, co stanowi ponad 25% pojemności turystycznej bazy noclegowej w kraju. Warto podkreślić, że ponad 55% bazy noclegowej w terenach górskich ma charakter całoroczny i jest to jedyna strefa w kraju, gdzie baza całoroczna jest większa od sezonowej. Dodać należy, że strefa górską skupia, według szacunków, około 1/3 ruchu turystycznego we wszelkich jego formach [17]. Przytoczone cyfry świadczą wymownie o roli obszarów górskich w zaspokajaniu potrzeb społecznych w zakresie wypoczynku, wskazując jednocześnie na znaczenie turystyki jako dziedziny działalności gospodarczej człowieka na omawianym terenie.

Prowadzone w latach 1979-1982 badania miały na celu ocenę stanu zagospodarowania turystycznego górskich terenów woj. bielskiego. Określony tym umownym terminem obszar obejmuje tereny leżące na południe od fizjograficznej granicy Pogórza Karpackiego, tj. Pogórze Śląskie, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki, zachodnią część Beskidu Makowskiego, Beskid Mały i Kotlinę Żywiecką. Zakresem badań objęto podstawowe elementy tworzące tak zwaną infrastrukturę turystyczną tego obszaru, tj.: bazę noclegową, bazę żywieniową, urządzenia i obiekty towarzyszące, stanowiącą o możliwościach recepcyjnych omawianego obszaru. Ponadto badaniami objęto indywidualne budownictwo rekreacyjne wychodząc z założenia, że poszerza ono potencjał recepcyjny strefy górskiej, wpływając jednocześnie na przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej jednostek osadniczych, a także warunków sanitarnych i ekologicznych obszarów górskich.

Podstawą analiz w powyższym zakresie były materiały statystyczne uzyskane w Wydziale Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędu Wojewódzkiego w Bielsku Białej, w Wojewódzkim Urzędzie Statystycznym, w licznych urzędach gminnych i miejskich, a także wyniki lustracji indywidualnego budownictwa letniskowego oraz jednorazowego spisu "Wyposażenie miejscowości wiejskich w podstawowe placówki i urządzenia" przeprowadzonego w 1978 r. przez Wojewódzki Urząd Statystyczny w Bielsku Białej.

Zebrane w trakcie badań terenowych materiały źródłowe stały się następnie przedmiotem analiz, przy zastosowaniu metod statystycznych i geograficznych. Dla ilustracji niektórych zjawisk i procesów wykorzystano także metody graficznej prezentacji materiału statystycznego.

W skład zespołu badawczego wchodził pracownicy Zakładu Geografii Turystycznej Instytutu Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego AWF w Krakowie: dr Stefan Sacha, mgr Małgorzata Hornung, mgr Kazimiera Orzechowska-Kowalska i mgr Roman Kowalski.

Zarys warunków rozwoju turystyki na ziemiach górskich woj. bielskiego

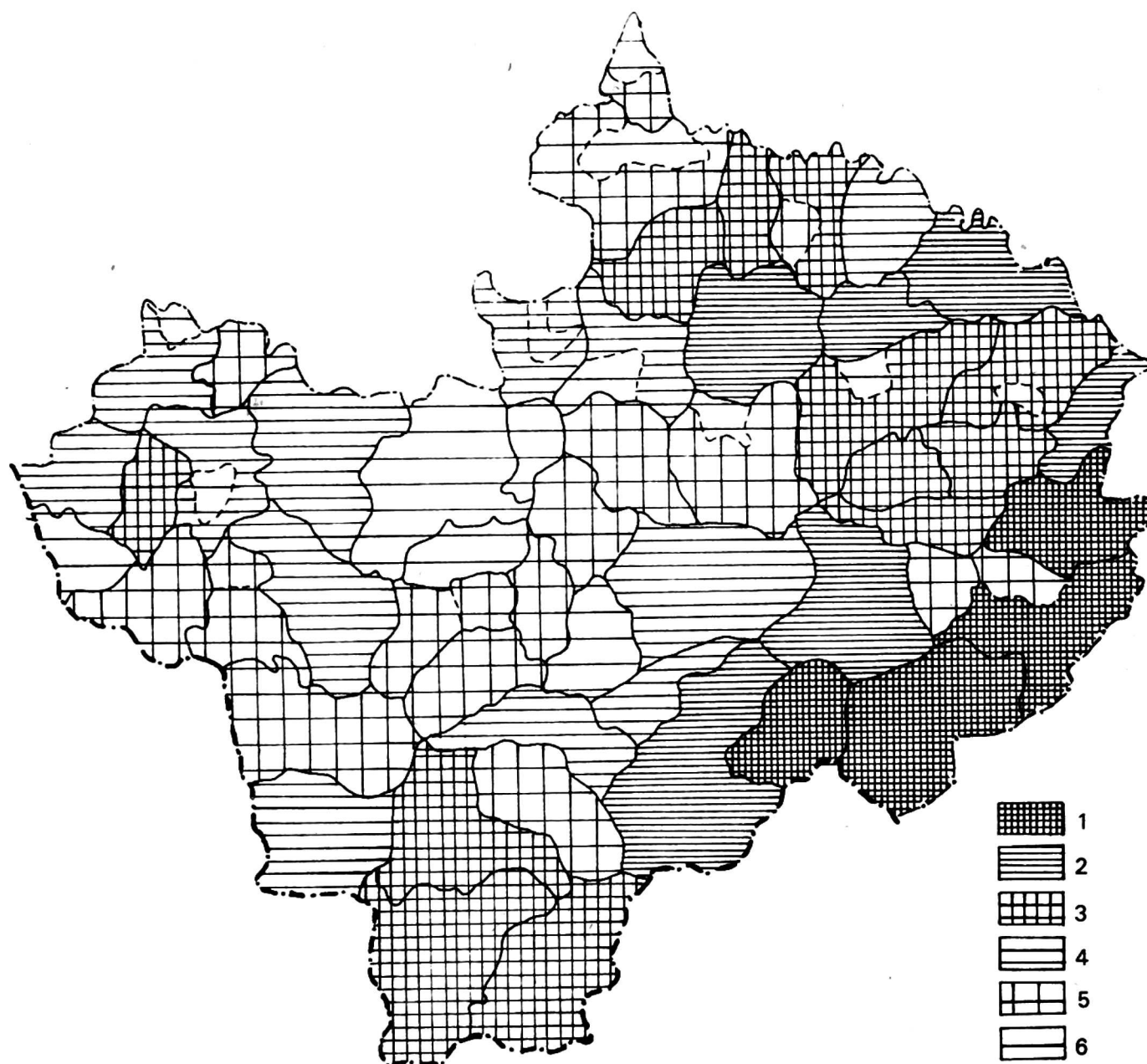
W obrębie polskich Karpat leży dzisiaj częściowo lub w całości kilka województw. Jednym z województw karpaccich (obok krośnieńskiego i nowosądeckiego) jest woj. bielskie. Utworzone w 1975 r. obejmuje ono tereny powiatów dawnego woj. katowickiego i krakowskiego (bielski, cieszyński, suski, wadowicki, żywiecki i częściowo chrzanowski) zajmując obszar 3 703,6 km², co stanowi zaledwie 1,2% ogólnej powierzchni kraju [12].

Obszar województwa zamieszkuje obecnie prawie 820 tys. osób, co daje wysoki wskaźnik gęstości zaludnienia - 219 osób/1 km². Województwo należy zatem do najgęściej zaludnionych rejonów Polski a także całego łuku karpacciego. Rozmieszczenie ludności jest tu jednak nierównomierne. Tereny Pogórza Śląskiego i obszary leżące na północy województwa charakteryzują się gęstością zaludnienia przekraczającą 300 osób/1 km², podczas gdy w strefie beskidzkiej wartość wskaźnika spada do 30-40 osób/km².

Ludność wiejska stanowi około 47% ogółu mieszkańców, przy czym w strefie beskidzkiej w osiedlach typu miejskiego mieszka około 25% ogólnej liczby mieszkańców gór [12]. Do największych miast województwa należą: Bielsko-Biała, Cieszyn, Żywiec i Oświęcim. W Beskidach leży 6 miast: Żywiec (28 tys. mieszkańców), Ustroń (14,2 tys.), Wisła (10,7 tys.), Sucha Beskidzka (8,7 tys.), Maków Podhalański (5,3 tys.) oraz Szczyrk (5,1 tys.). Żywiec i Sucha Beskidzka reprezentują typ ośrodków miejskich o dominacji funkcji przemysłowych, natomiast Wisła, Ustroń i Szczyrk są miastami wczasowymi o silnie wykształconej funkcji turystycznej.

Osadnictwo w strefie górskiej województwa wykazuje cechy struktury przestrzennej charakterystyczne dla terenów górskich Karpat. Osadnictwo to cechuje znaczne rozproszenie i ścisłe na ogół powiązanie z warunkami fizjograficznymi. Dominuje typ wsi zwanej łańcuchówką z licznymi przysiółkami oraz powstały w wyniku przemian agrarnych i społeczno-ekonomicznych typ wsi wielodrożnej, której również towarzyszą liczne, czasem bardzo wysoko położone przysiółki [8]. W wielu rejonach tradycyjne dawne kształty wsi uległy jednak daleko idącym przemianom w wyniku ogólnego rozwoju społeczno-ekonomicznego ziem górskich, w tym także w wyniku rozwoju funkcji turystycznych.

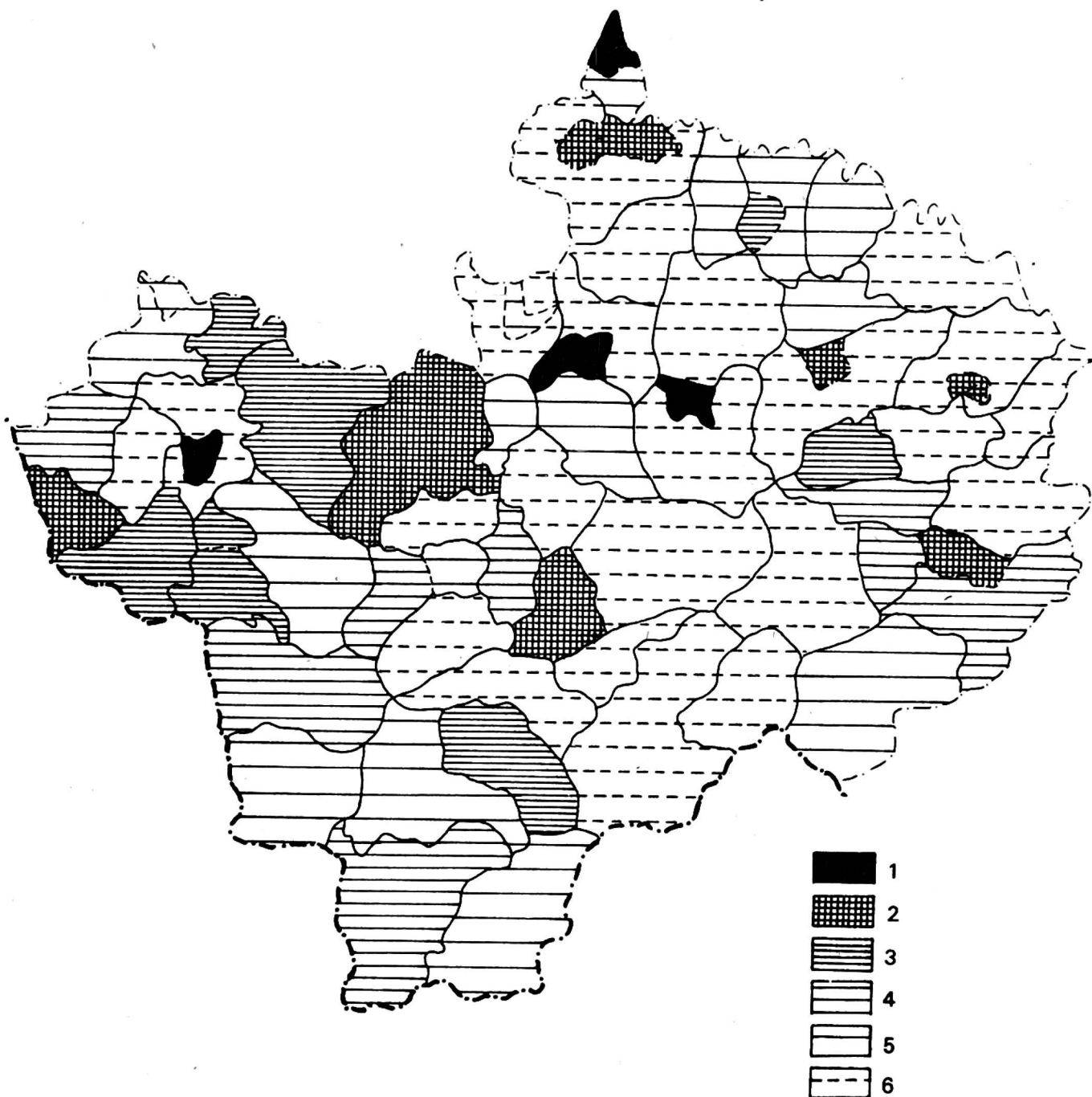
W gospodarce uspołecznionej województwa bielskiego pracuje ogółem 290,4 tys. osób, co stanowi nieco ponad 35% ogółu ludności. Najwięcej ludności zatrudnia przemysł (157,2 tys.), następnie transport i łączność (21,3 tys.), budownictwo (20,3 tys.) oraz handel i usługi (22,6 tys.) [12]. Szczególnie wysoki odsetek zatrudnionych poza rolnictwem charakteryzuje mieszkańców Pogórza Śląskiego i północ-

Rys. 1. Ludność utrzymująca się z rolnictwa w gminach woj. bielskiego
 1 - powyżej 50%, 2 - 40-50%, 3 - 30-40%, 4 - 20-30%, 5 - 10-20%, 6 - poniżej 10%

nych rejonów województwa co sprawia, że wiele wsi zatraciło swój rolniczy charakter. W strefie górskiej odsetek ludności zatrudnionej poza rolnictwem jest na ogół niższy i kształtuje się m.in. pod wpływem odległości od nierolniczych ośrodków zatrudnienia.

Województwo bielskie dysponuje poważnym potencjałem gospodarczym. Pod względem produkcji przemysłowej plasuje się na 6 miejscu w kraju, a do najlepiej rozwiniętych branż wytwórczych należą przemysły: motoryzacyjny, włókienniczy, elektromaszynowy, skórzany, chemiczny i spożywczy. Najważniejszymi ośrodkami przemysłowymi są: Bielsko-Biała, Oświęcim, Cieszyn, Chełmek, Andrychów, Kęty, Wadowice, Skoczów, a w strefie górskiej Żywiec i Sucha Beskidzka.

Rys. 2. Zatrudnienie w przemyśle na 1 tys. mieszkańców
 1 - powyżej 500 osób, 2 - 250-500, 3 - 100-250, 4 - 50-100, 5 - 10-50,
 6 - poniżej 10 osób

Obok przemysłu, ważną rolę w gospodarce województwa odgrywa rolnictwo. Użytkowana rolniczo ziemia zajmuje około 50% ogólnej powierzchni województwa, natomiast grunty orne 35% [12]. Uprawia się tu głównie rośliny pastewne, ziemniaki, zboża, a ostatnio intensywnie rozwijane jest sadownictwo i ogrodnictwo. W strefie górskiej, z uwagi na duży odsetek użytków zielonych i odpowiedni klimat istnieją i są wykorzystywane dogodne warunki dla rozwoju hodowli zwłaszcza owiec.

Ogólne cechy struktury przestrzennej gospodarki woj. bielskiego zezwalają na wydzielenie w jego obrębie dwóch stref o zróżnicowanych funkcjach:

- strefy przemysłowej, silnie zurbanizowanej,
- strefy beskidzkiej, słabo zurbanizowanej, o dominacji funkcji rolniczej i turystycznej,

Granicę oddzielającą te strefy stanowi międzynarodowa droga E - 7 przebiegająca przez Cieszyn, Bielsko-Białą, Kęty, Andrychów, Wadowice, Kalwarię Zebrzydowską.

Strefa beskidzka obejmująca pasma Beskidu Śląskiego, Beskidu Żywieckiego, Makowskiego i Małego oraz Kotlinę Żywiecką zajmuje około 2/3 ogólnej powierzchni woj. bielskiego. Obszar ten charakteryzuje się znacznym potencjałem naturalnych warunków dla rozwoju turystyki.

Najwyższym pasmem górskim jest Beskid Żywiecki zajmujący południowo-wschodnią część województwa. Zbudowany jest z odpornych piaskowców magurskich i cechuje się łagodnością form w partiach szczytowych.

W skład Beskidu Żywieckiego wchodzi 5 wyraźnie zarysowanych grup górskich: na zachodzie u źródeł Soły grupa Wielkiej Raczy (1234 m), w środku grupa pilszczańska ze szczytami Lipowskiej Góry (1324 m), Romanki (1366 m) i Pilska (1557 m), na wschodzie grupa Babiej Góry (1725 m), na północy Pasma Przedbabogórskie (Jałowiec 1110 m) oraz leżące już na terenie woj. nowosądeckiego Pasma Podhalańskie, łączące grupę Babiej Góry z Gorcami. Najwyższe szczyty charakteryzują się dobrze wyrażonymi piętrami roślinnymi, a Babia Góra jako jedyny szczyt beskidzki posiada piętro alpejskie - skalne. Ze względu na walory krajobrazowe i dobrze zachowaną szatę roślinną Babia Góra po polskiej stronie została uznana za Park Narodowy.

Klimat Beskidu Żywieckiego jest ostrzejszy niż w pozostałych pasmach beskidzkich. Notuje się tu większy udział opadów śnieżnych (do 40%) na 1000-1200 mm opadów ogółem, przy czym śnieg zalega pokrywą o grubości 120-150 cm przez około 130-150 dni. Przez około 130 dni występuje temperatura poniżej 0°C przy średniej rocznej 5°-7°C. Warunki orograficzne w połączeniu z cechami klimatu stwarzają warunki dla rozwoju rekreacji, zwłaszcza w sezonie zimowym. Stoki Wielkiej Raczy, Bugaja, Abramowa, Bendoszki, Madohory, Muńcuła, Rycerzowej, Oszusta, Lipowskiej, Romanki, Pilska, Mędralowej i Babiej Góry stanowią przykład terenów o najwyższej wartości dla turystyki zimowej [1]. Walory krajobrazowe, czyste powietrze, piękne lasy i potoki górskie czynią z Beskidu Żywieckiego obszar o dużym potencjale warunków dla rozwoju turystyki pobytowej i wędrowniczej.

Leżący w południowo-zachodniej części woj. bielskiego Beskid Śląski tworzy kilka rozległych grup górskich o charakterystycznych, łagodnych garbach grzbietowych z zaokrąglonymi kopułami szczytowymi, osiągającymi przeciętnie wysokość 800-900 m n.p.m. Górski charakter krajobrazu podkreślają gęste rozcięcia erozyjne rzek i potoków, widoczne szczególnie wyraźnie w dolinach górnej Wisły, Brennicy czy Żylicy. Wysokości względne między dnami dolin a szczytami wynoszą 400-600 m.

Najwyższymi szczytami Beskidu Śląskiego są: Skrzyczne (1257 m) i Barania Góra (1220 m), a w paśmie Czantorii - Wielka Czantoria (995 m), Kiczory (989 m) i Stozek (980 m). Beskid Śląski cechują duże opady (ok. 1200 mm) i zaśnieżenie. Pokrywa śnieżna osiąga tu grubość około 100 cm i utrzymuje się przez 100-130 dni. Wymienione cechy klimatu w połączeniu z korzystnymi warunkami nachylenia i ekspozycji stoków górskich stwarzają doskonałe predyspozycje dla rozwoju turystyki narciarskiej. Najwyższą w tym zakresie wartość posiadają północne stoki Skrzycznego i Małego Skrzycznego, Malinowskiej Skały, wschodnie stoki Beskidu, stoki między Baranią Górą i Przysłopem oraz Magórki Wiślanej [1].

Obszar Beskidu Śląskiego charakteryzuje się również występowaniem wód mineralnych i leczniczych. Na uwagę zasługują, m.in. radioaktywne źródła żelaziste oraz wody mineralne Ustronia. Beskid Śląski jest więc obszarem, który z uwagi na potencjał walorów przyrodniczych posiada warunki rozwoju różnych funkcji turystycznych.

Przedłużeniem Beskidu Śląskiego, pod względem geologicznym, jest Beskid Mały, oddzielony jednak od niego szeroką Bramą Wilkowicką. Największe wzniesienie Beskidu Małego przekraczają 900 m n.p.m. (Czupel 933 m, Łamana Skała 929 m) i dochodzą do 500 m wysokości względnej. Osobliwością tych gór jest przełom Soły, w którym wybudowano dwie zapory wodne: w Czańcu i Porąbce, trzecia znajduje się w Tresnej pod Żywcem. Na zboczach i grzbietach Beskidu Małego istnieją dość duże kompleksy lasów i łąk, ale w głąb gór wkraczają dolinami pola uprawne i wsie. W sumie jest to obszar mniej atrakcyjny turystycznie od wcześniej opisanych pasm górskich.

Stosunkowo najmniej atrakcyjnym turystycznie pasmem górskim woj. bielskiego jest Beskid Makowski zwany Średnim. W granicach województwa leżą: Pasma Pewelskie, Łazy i Solisko oraz pasemka między Skawą i Rabą. Zbocza gór są łagodne, porozcinane wąskimi dolinami potoków, a najwyższe wzniesienia nie przekraczają 900 m n.p.m.

W centrum ziem górskich woj. bielskiego leży Kotlina Żywiecka. Ze wszystkich stron otaczają ją pasma górskie, wzniesione od 500 do 900 m ponad dno kotliny z tym, że na północno-zachodzie istnieje Brama Wilkowicka, którą Kotlina Żywiecka łączy się z Pogórzem Śląskim. W centrum Kotliny, przy ujściu Koszarawy do Soły, leży główny ośrodek tego gęsto zaludnionego regionu - Żywiec. Na północ od miasta utworzono po wybudowaniu zapory w Tresnej największy ze sztucznych zbiorników kaskady Soły - tzw. Jezioro Żywieckie.

Ogólnie rzecz biorąc w atrakcyjności turystycznej południowej części woj. bielskiego można wyróżnić dwa podstawowe elementy: góry z bogatą szatą leśną, doskonałymi warunkami dla narciarstwa i źródłami wód mineralnych oraz sztuczne zbiorniki wodne (tab. 1), umożliwiające w szerokim znaczeniu rekreację i uprawianie sportów wodnych.

Syntetyczny obraz stopnia atrakcyjności walorów turystycznych środowiska przyrodniczego omawianego obszaru przedstawia rysunek 3.

T a b e l a 1

Sztuczne zbiorniki wodne w woj. bielskim

Zbiornik	Gmina	Powierz- chnia ha	Maksymalna głębokość m	Położe- nie nrm
Tresna	m. Żywiec, Łodygowice Czernichów	1000	37,0	345
Porąbka	Czernichów	380	38,2	322
Czaniec	Porąbka	35	6,5	298
Wisła-Czarne	m. Wisła	36	36,5	533
Wapiennica	m. Bielsko-Biała	24	22,0	478

Ź r ó d ł o: Rocznik statystyczny woj. bielskiego.

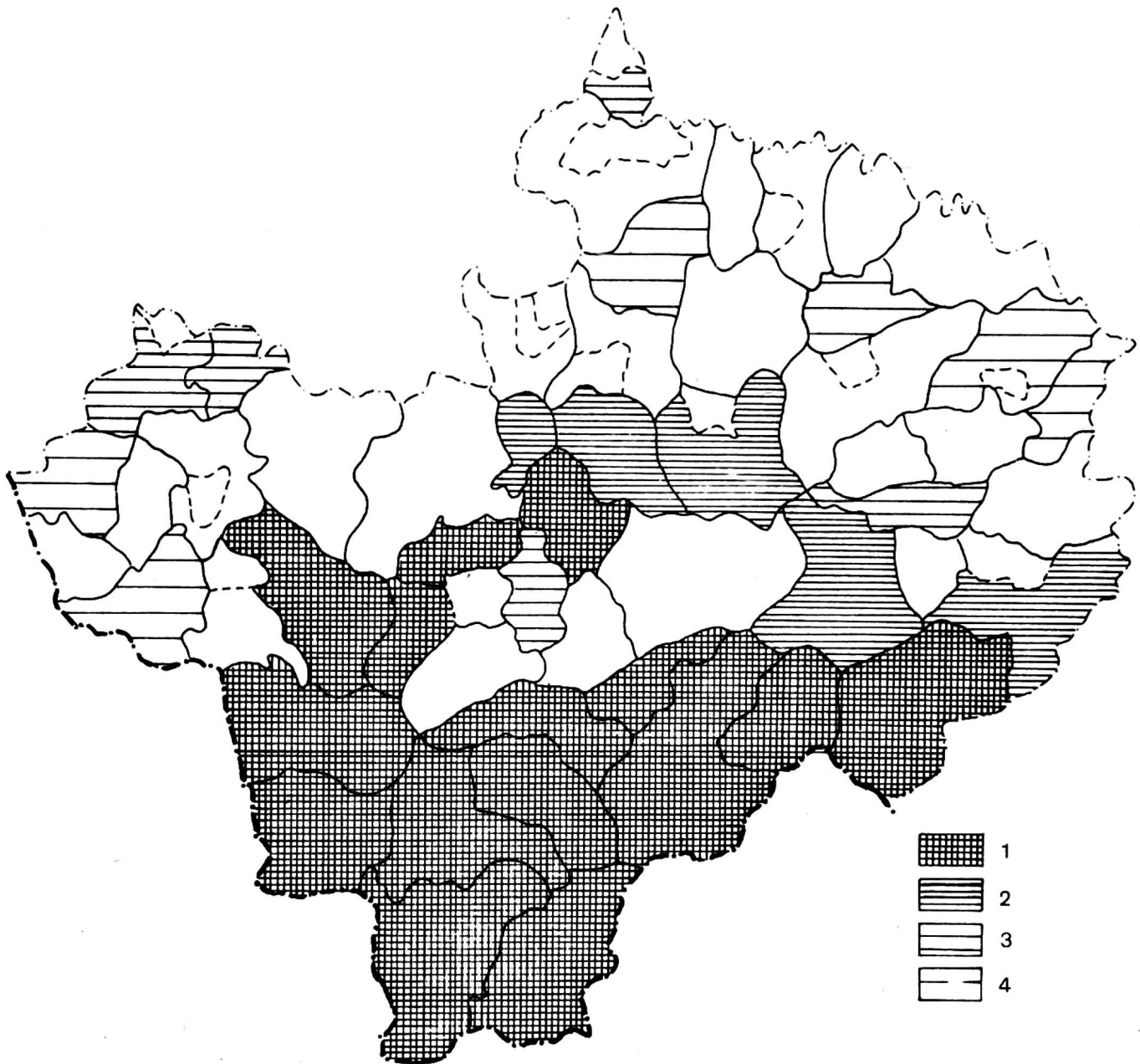
Obszary beskidzkie woj. bielskiego zaliczane są do I kategorii terenów wypoczynkowych [18]. W ich obrębie leżą 2 miejscowości turystyczne o znaczeniu międzynarodowym, 10 miejscowości i gmin o znaczeniu ogólnokrajowym oraz uzdrowisko Ustroń. W sumie strefę beskidzką należy zaliczyć do najważniejszych regionów turystycznych kraju.

Obok zarysowanych skrótowo przyrodniczych warunków rozwoju turystyki warto zwrócić uwagę na elementy krajobrazu kulturowego ziem górskich woj. bielskiego, czyniących ten obszar interesującym terenem wędrówek krajoznawczych. Wśród różnych przejawów twórczości ludowej w Beskidach na podkreślenie zasługuje zwłaszcza drewniane budownictwo ludowe. Pozostałości tego budownictwa widoczne są w wielu jeszcze wsiach, takich jak np.: Istebna, Jaworzynka, Koniaków, Brenna w Beskidzie Śląskim, czy Korbielów, Milówka, Ujsoły i Sól w Beskidzie Żywieckim.

Prawdziwie pierwotne formy zachowało budownictwo pasterskie, które sięga okresu najprymitywniejszego bytowania na hali. Jego przykłady istnieją jeszcze pod Pilskiem, na Romance, pod Babią Górą, na Jałowcu. Bogate są również tradycje rękodzieła ludowego. Szczególnie silnie rozwinięte było snycerstwo (Istebna, Brenna, Wisła) oraz rzeźba ludowa i świątkarstwo. Zdobnictwo metalowe rozwinęło się głównie w Beskidzie Śląskim, podobnie jak hafciarstwo i koronkarstwo (Ustroń, Jaworzynka, Istebna, Koniaków), znane i cenione do dzisiaj. Z szeroko rozwijającego się dawniej tkactwa pozostały dziś warsztaty tkackie w Koniakowie i Istebnej, gdzie produkuje się barwne wełniane samodziały.

Tereny górskie woj. bielskiego mają także wiele godnych uwagi zabytków architektury sakralnej i świeckiej. Spotkać je można zwłaszcza na obszarze Beskidu Żywieckiego (np. kościół w Radziechowych i Św. Krzyża w Żywcu, zamki w Żywcu i Su-

Rys. 3. Atrakcyjność turystyczna woj. bielskiego. I do IV klasy atrakcyjności.
1 - I, 2 - II, 3 - III, 4 - IV.

chej Beskidzkiej oraz bogactwo drewnianych kaplic, dzwonnicy i figurek przydrożnych).

Ziemie górskie woj. bielskiego stanowią więc atrakcyjny turystycznie teren, gdzie warunki przyrodnicze i bogate tradycje rozwoju kultury materialnej i duchowej stwarzają możliwości rozwijania różnych funkcji turystycznych i tym samym zaspokajania potrzeb różnych grup turystów. Wyrazem tego jest aktualny stan wykorzystania turystycznego omawianych terenów górskich i ich rola w recepcji krajowego ruchu turystycznego.

Wielkość, struktura i rozmieszczenie przestrzenne bazy noclegowej
obszarów górskich woj. bielskiego

Obszar górski Beskidów, leżący w granicach dzisiejszego woj. bielskiego, ma stosunkowo długie już tradycje w zakresie turystyki, bo sięgające XVIII wieku [7]. Najwcześniej funkcje turystyczne rozwinęły się na obszarze Beskidu Śląskiego dzięki występującym tu wodom mineralnym. Dużą rolę w procesie rozwoju turystyki w obszarach beskidzkich odegrało stopniowe udostępnianie tych terenów w wyniku rozwoju linii kolejowych. Znaczniejsze jednak ożywienie ruchu turystycznego w całych Karpatach, a w tym także w Beskidzie Śląskim, nastąpiło w okresie międzywojennym, kiedy góry stały się głównym regionem koncentracji ruchu uzdrowiskowo-letniskowego. Największą frekwencję turystów notowano wówczas na Podtatrzu, w miejscowościach uzdrowiskowych doliny Popradu oraz w uzdrowiskach i letniskach Beskidu Śląskiego [7].

Rozwój turystyki w Karpatach pociągnął za sobą ożywioną działalność w zakresie zagospodarowania turystycznego. Najpowszechniejszym rodzajem bazy noclegowej na omawianym terenie były hotele i pensjonaty, a następnie schroniska turystyczne, schroniska młodzieżowe i domy wypoczynkowe. Ponadto recepcji turystów służyły wynajmowane w tym celu pomieszczenia mieszkalne, co stanowiło początek rozwoju tak popularnych dzisiaj kwater prywatnych, pokoi gościnnych i wsi letniskowych. Ogółem tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej na obszarze polskich Karpat znajdowało się 9651 miejsc noclegowych, przy czym największa ich ilość zlokalizowana była na terenie Tatr i Beskidu Śląskiego [7].

Przełom XX wieku także i w Polsce zaznaczył się żywiołowym rozwojem ruchu turystycznego, co wywołało ogromny wzrost zapotrzebowania społecznego na usługi związane z wypoczynkiem. Jednocześnie presja społecznych potrzeb w tym zakresie spowodowała wzrost zainteresowania obszarami dysponującymi odpowiednim potencjałem walorów dla rozwoju turystyki i szybko postępujący proces rozwoju ich infrastruktury turystycznej. Szczególnie silne tempo rozwoju inwestycji turystycznych, zwłaszcza bazy noclegowej, zanotowano w tym początkowym okresie w dwóch strefach krajobrazowych - w górach i nad morzem.

Dzisiejsze tereny woj. bielskiego znajdowały się od początku lat sześćdziesiątych naszego stulecia w granicach byłych województw katowickiego i krakowskiego, przy czym linia podziału przebiegała w ten sposób, że w granicach woj. katowickiego leżało pasmo Beskidu Śląskiego z przylegającym doń fragmentem Pogórza Śląskiego, natomiast pozostałe tereny Beskidów (Żywieckiego, Małego i Makowskiego) znajdowały się w znakomitej większości na obszarze woj. krakowskiego. Dzisiaj można zaryzykować tezę, że sytuacja ta miała podstawowe znaczenie dla rozwoju zagospodarowania turystycznego terenów górskich woj. bielskiego.

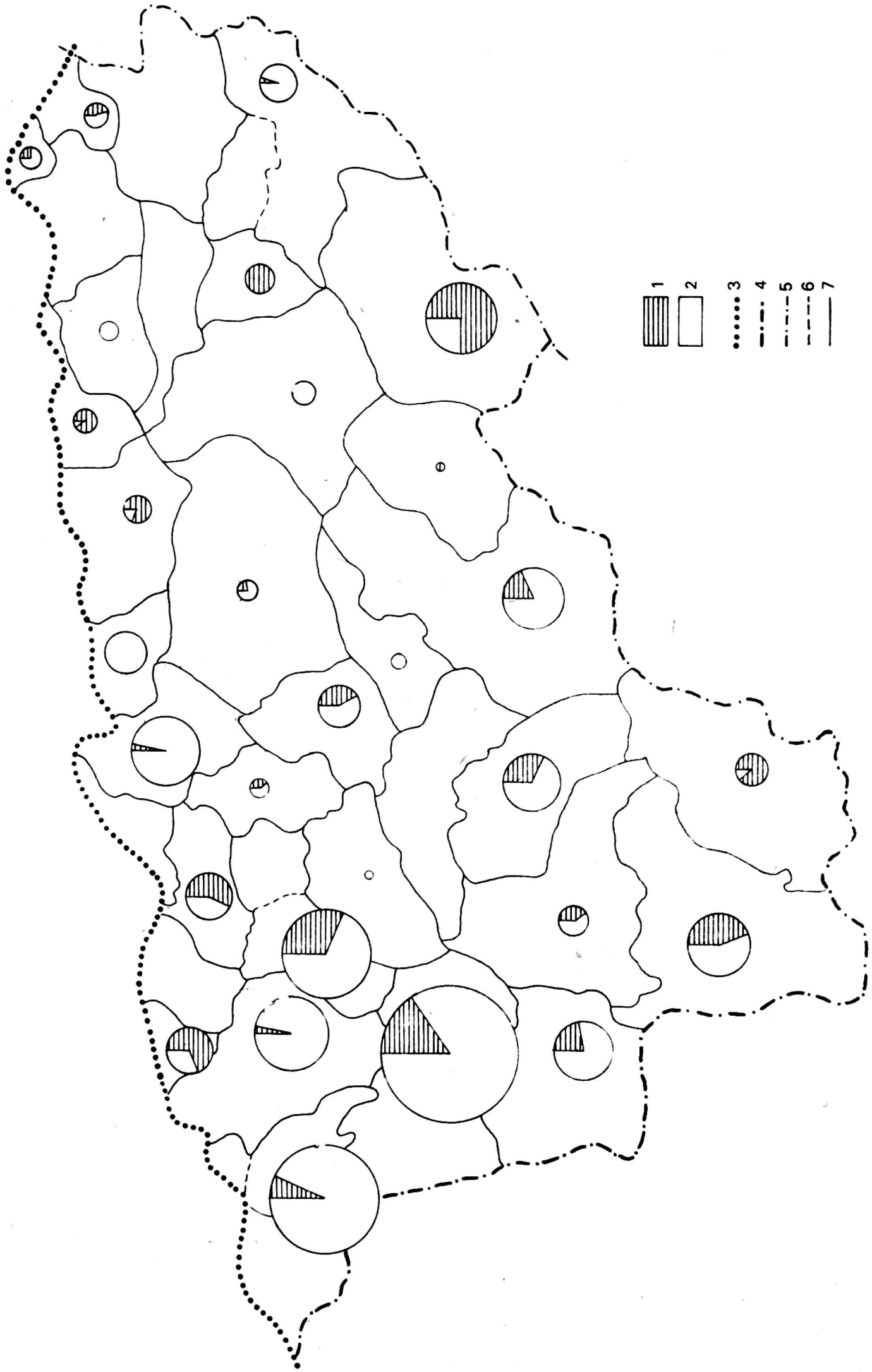
T a b e l a 2

Dynamika rozwoju zakładowej bazy wczasowej
w woj. bielskim

Rok	Liczba obiektów	Liczba miejsc noclegowych	Średnia liczba miejsc noclegowych w obiekcie
1952	1	67	67
1953	-	-	-
1954	2	318	159
1955	2	213	106
1956	5	577	115
1957	3	127	42
1958	3	294	98
1959	2	147	73
1960	3	219	73
1961	8	657	82
1962	7	373	53
1963	12	736	61
1964	14	787	56
1965	18	1090	60
1966	18	1421	80
1967	22	1719	87
1968	23	1764	77
1969	13	947	73
1970	16	996	62
1971	18	1300	72
1972	9	509	56
1973	9	1057	117
1974	7	446	64
1975	7	541	83
1976	11	640	58
1977	5	418	84
1978	6	478	80
1979	10	527	53
1980	3	170	56
Razem	257	18 588	72

Ź r ó d ł o: Dane Naczelnej Dyrekcji FWP..

Obecnie pojemność recepcyjna bazy noclegowej omawianych terenów górskich wyraża się liczbą blisko 45 tys. miejsc noclegowych; co stanowi prawie 30% całej bazy noclegowej zlokalizowanej w Polskich Karpatach. Potencjał ten tworzą dwa zasadnicze rodzaje bazy noclegowej, a mianowicie miejsca noclegowe w bazie wczasowo-wypoczynkowej (tzw. baza zamknięta) oraz miejsca noclegowe w bazie turystycznej (ogólnie dostępnej). Zastosowanie tego podziału pozwala twierdzić, iż w strukturze ba-

Rys. 4. Baza turystyczna i czasowo-wypoczynkowa w górskich terenach woj. bielskiego (1980 r.).
 1 - udział bazy turystycznej, 2 - udział bazy czasowo-wypoczynkowej, 3 - granica Karpat, 4 - granica państwa, 5 - granica województw, 6 - granica miast, 7 - granica gmin.

zy noclegowej dominują miejsca noclegowe w obiektach wczasowo-wypoczynkowych, na które przypada 71,4% ogółu miejsc noclegowych zlokalizowanych na terenach górskich woj. bielskiego. Blisko więc 3/4 potencjału recepcyjnego omawianego obszaru powstało w związku z działalnością inwestycyjną różnego rodzaju zakładów pracy i instytucji. Szczególne nasilenie tej działalności przypadło na lata 1963-1973, w których oddano do eksploatacji blisko 50% ogółu miejsc wczasowych (tab. 2).

Największą rolę w tworzeniu zdolności recepcyjnej omawianych ziem górskich odegrały więc zakłady pracy i instytucje Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i woj. katowickiego, w których gestii znajduje się obecnie 75% ogółu eksploatowanych obiektów wczasowo-wypoczynkowych. Pozostała liczba obiektów jest w posiadaniu gestorów z terenu dzisiejszego woj. bielskiego (10,6%), krakowskiego (5,3%) oraz z kilku większych miast Polski (m.in. z Wrocławia, Łodzi, Poznania).

Biorąc pod uwagę proporcje między bazą turystyczną i wczasowo-wypoczynkową można stwierdzić, iż turystyczne miejsca noclegowe stanowią, w przeważającej liczbie gmin i miejscowości, skromne na ogół uzupełnienie potencjału recepcyjnego (rys.4).

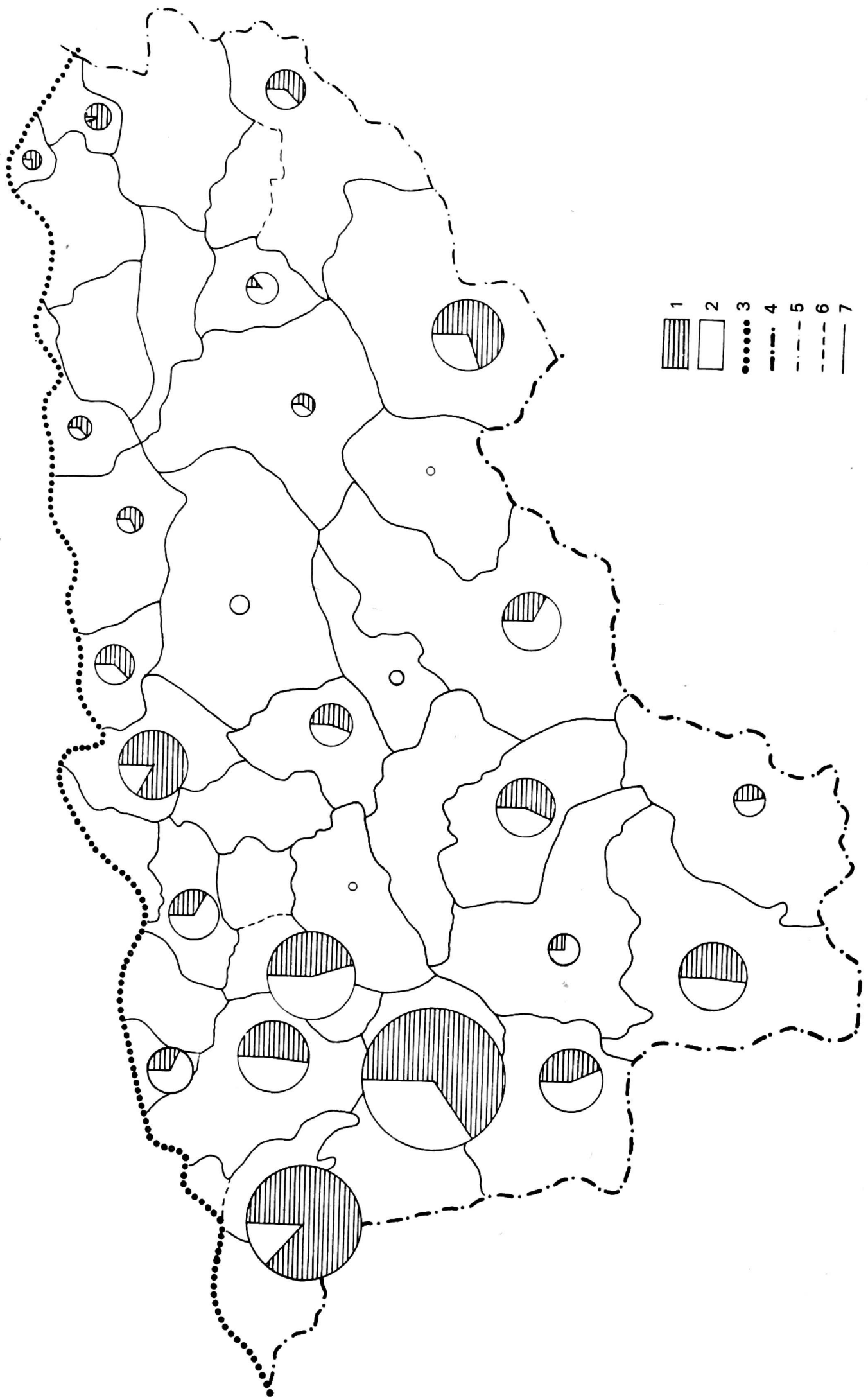
Charakterystyczną cechą bazy noclegowej terenów górskich woj. bielskiego jest bardzo wysoki odsetek obiektów o niewielkiej liczbie łóżek. W bazie turystycznej blisko 92% ogólnej liczby miejsc noclegowych mieści się w obiektach o pojemności do 100 łóżek, natomiast w przypadku bazy wczasowo-wypoczynkowej wskaźnik ten sięga 80%.

Interesująco przedstawia się struktura bazy noclegowej na omawianym obszarze, przy uwzględnieniu jej podziału na bazę uspołecznioną i prywatną. Okazuje się bowiem, że ponad 41% ogółu miejsc noclegowych znajduje się w sektorze prywatnym, przy czym odsetek ten wykazuje znaczne zróżnicowanie terytorialne (rys. 5).

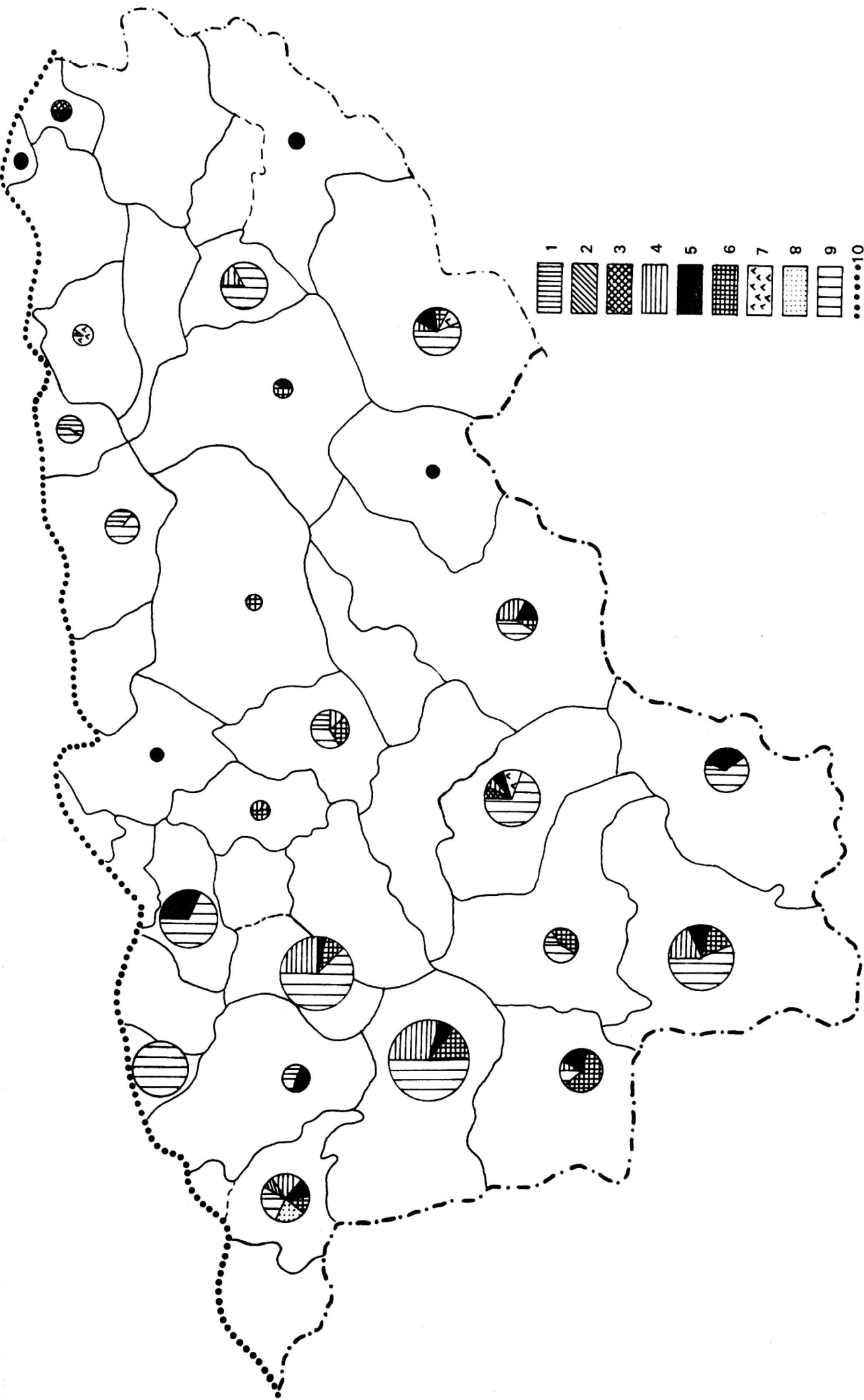
Zarówno baza turystyczna, jak i wczasowo-wypoczynkowa dzieli się na wiele obiektów, przy czym podstawą wyróżnienia jest ich przeznaczenie i funkcja. Z uwagi na niespójny charakter tego podziału zachodzi konieczność przeprowadzenia odrębnej analizy struktury rodzajowej obu typów bazy.

Charakterystyczną cechą struktury rodzajowej bazy turystycznej na omawianym terenie jest bardzo duży udział pokoi gościnnych w ogólnej liczbie miejsc noclegowych. Jest to zresztą charakterystyczna cecha bazy turystycznej również na pozostałym obszarze Karpat. Dotyczy to zwłaszcza terenów wiejskich, na których sieć uspołecznionych obiektów bazy turystycznej jest bardzo skromna. Obok pokoi gościnnych liczącym się rodzajem bazy turystycznej są także domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe i schroniska górskie. Udział tych ostatnich sięga 14% ogólnej liczby miejsc noclegowych w schroniskach całej Polski [19].

Na podkreślenie zasługuje jeszcze fakt, iż na ogół w miejscowościach i gminach o silnie rozwiniętych funkcjach turystycznych w strukturze bazy turystycznej reprezentowane są niemal wszystkie rodzaje obiektów.

Rys. 5. Uspołeczniiona i prywatna baza noclegowa w górskich rejonach woj. bielskiego (1980 r.).
 1 - baza uspołeczniiona, 2 - baza prywatna, 3 - granica Karpat, 4 - granica państwa, 5 - granica województwa, 6 - granica miast, 7 - granica gmin

Rys. 6. Struktura turystycznej bazy noclegowej w terenach górskich woj. bielskiego (1980 r.):
 1 - hotele, 2 - motele i zajazdy, 3 - pensjonaty, 4 - domy wycieczkowe, 5 - schroniska,
 6 - schroniska młodzieżowe, 7 campingi, 8 - pola biwakowe, 9 - pokoje gościnne, 10 - granica Karpat, 11 - granica państwa, 12 - granica województwa, 13 - granica powiatu, 14 - granica gmin

Szczegółowo zagadnienie stanu i struktury noclegowej bazy turystycznej ilustruje rysunek 6.

W strukturze bazy wczasowo-wypoczynkowej najliczniej reprezentowane są miejsca noclegowe w ośrodkach wczasowych, na które przypada blisko 59% ogółu miejsc wczasowych zlokalizowanych w obszarze górskim woj. bielskiego. Drugim podstawowym rodzajem bazy wczasowej są kwatery prywatne stanowiące prawie 38% ogółu miejsc wczasowych. Ich udział w strukturze miejsc wczasowych wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne. W miejscowościach i gminach Beskidu Śląskiego kwatery prywatne stanowią około 1/3 ogółu miejsc wczasowych, na obszarze Beskidu Żywieckiego ponad 61%, w Beskidzie Makowskim ponad 3/4, natomiast w Beskidzie Małym tylko około 25%. W niektórych gminach organizacja wczasów w całości oparta jest na wykorzystaniu miejsc noclegowych w kwaterach prywatnych.

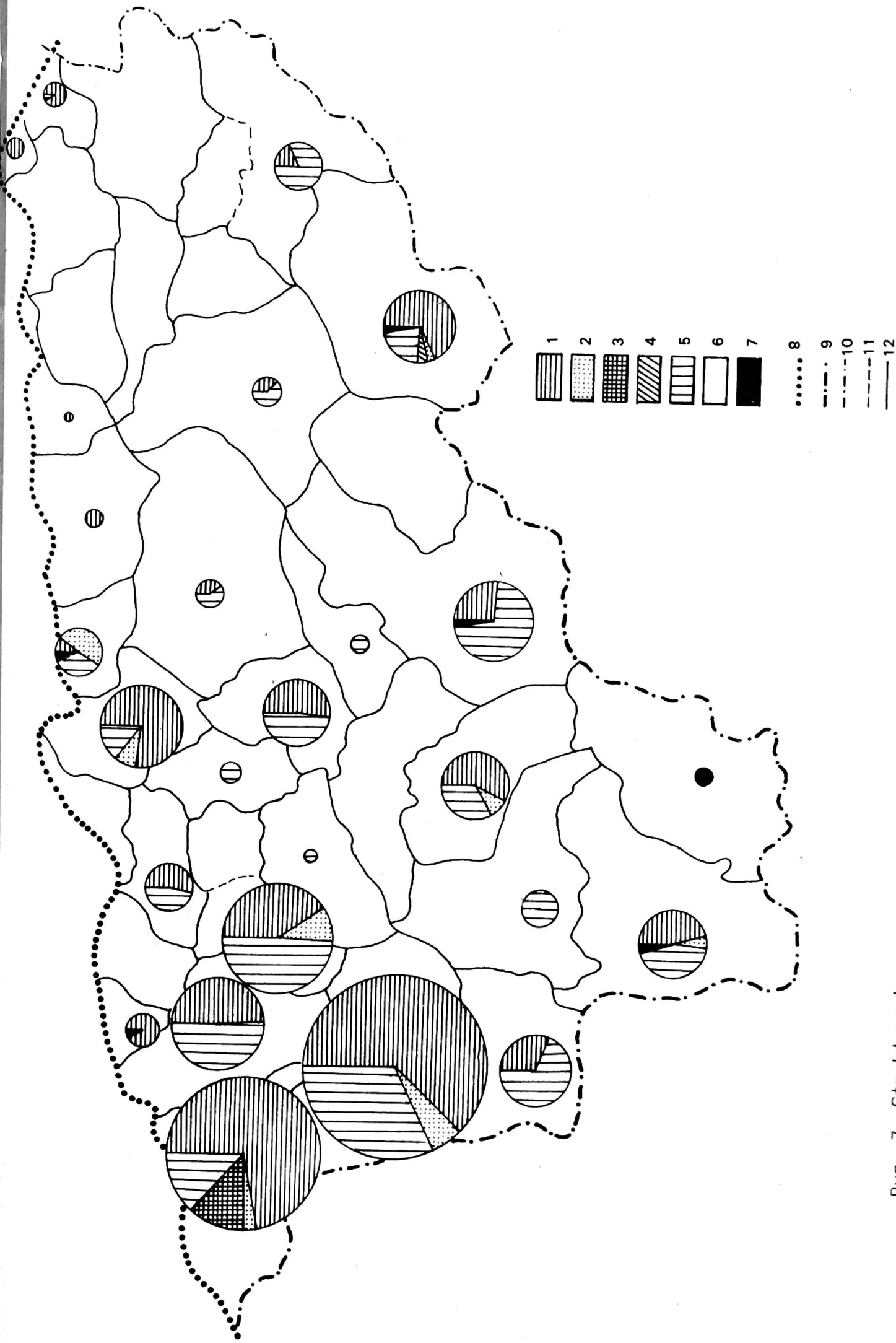
Pozostałe rodzaje bazy wczasowej nie odgrywają większej roli. Wyjątek w tym względzie stanowi gmina Porąbka, w której w strukturze bazy wczasowej dominują miejsca noclegowe w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych (prawie 48%).

Rozmieszczenie przestrzenne bazy noclegowej w terenach górskich woj. bielskiego jest wynikiem działania wielu czynników. Wydaje się, że do najważniejszych należy zaliczyć:

- przebieg granic administracyjnych dawnego woj. katowickiego i krakowskiego,
- atrakcyjność naturalnych walorów turystycznych,
- lokalizację sztucznych zbiorników wodnych w obrębie gór,
- dostępność komunikacyjną poszczególnych terenów górskich,
- poziom rozwoju infrastruktury ogólnej,
- warunki techniczno-ekonomiczne lokalizacji szczegółowej,
- potencjał zasobów mieszkaniowych wsi beskidzkich,
- atrakcyjność pozarolniczych, głównie przemysłowych rynków pracy.

Działanie wymienionych czynników ulegało znacznym wahaniom w czasie i różny był ich wpływ na kształtowanie podstawowych cech rozmieszczenia przestrzennego bazy noclegowej na terenach beskidzkich woj. bielskiego. Rozmieszczenie bazy noclegowej na omawianym terenie jest nierównomierne. Na terenie Beskidu Śląskiego skupia się bowiem ponad 62% ogólnej liczby miejsc noclegowych strefy górskiej, podczas gdy na terenie Beskidu Żywieckiego koncentruje się około 22%, w Beskidzie Małym 7,4% a na obszarze Beskidu Makowskiego już tylko 3,5% ogółu miejsc noclegowych. Bezpośredni wpływ na tę dużą koncentrację miejsc noclegowych w Beskidzie Śląskim miał niewątpliwie fakt, iż do 1975 r. obszar ten znajdował się w granicach administracyjnych woj. katowickiego. Trzeba przy tym dodać, iż był to praktycznie jedyny atrakcyjny turystycznie obszar leżący na terenie województwa, na którym skoncentrować się mogła działalność inwestycyjna zakładów pracy i instytucji GOP. Znajdujące się na terenie byłego woj. krakowskiego obszary Beskidu Ży-

Rys. 7. Struktura bazy wczasowo-wypoczynkowej w terenach górskich woj. bielskiego (1980 r.):
 1 - ośrodki wczasowe, 2 - ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, 3 - obiekty uzdrowiskowe wykorzystywane na potrzeby wczasów, 4 - domy pracy twórczej, 5 - kwatery prywatne, 6 - inne obiekty wykorzystywane na potrzeby wczasów, 7 - miejsca noclegowe w ośrodkach wypoczynku sobotnio-niedzielnego, 8 - granica Karpat, 9 - granica państwa, 10 - granica województwa, 11 - granica miast, 12 - granica gmin

wieckiego, Małego i Makowskiego na skutek peryferyjnego położenia, słabszej dostępności z aglomeracji krakowskiej oraz preferencji w polityce inwestycyjnej dla Beskidu Sądeckiego i Podtatrze, zostały stosunkowo słabo wyposażone w infrastrukturę turystyczną, w tym zwłaszcza w bazę noclegową.

Dalszą cechą rozmieszczenia przestrzennego bazy noclegowej omawianych ziem górskich jest jej wyraźna koncentracja w jednostkach osadniczych typu miejskiego. Dotyczy to przede wszystkim Beskidu Śląskiego, w którym trzy miasta, tj. Wisła, Ustroń, Szczyrk koncentrują ponad 43% ogólnego potencjału recepcyjnego obszarów beskidzkich i prawie 70% ogółu miejsc noclegowych zlokalizowanych na terenie Beskidu Śląskiego. Podobna sytuacja występuje w Beskidzie Makowskim, w którym Maków Podhalański i Sucha Beskidzka skupiają 70% ogólnej liczby miejsc noclegowych. Można zatem sądzić, iż teza o wpływie stopnia wyposażenia terenów w urządzenia infrastruktury ogólnej na rozmieszczenie obiektów bazy noclegowej znajduje tu potwierdzenie niezależnie od tego, że inwestycje turystyczne powodują jej rozwój.

Równolegle ze zjawiskiem koncentracji miejsc noclegowych w miastach występuje zjawisko znacznego rozproszenia bazy noclegowej na terenach wiejskich, o czym świadczy fakt, iż obiekty noclegowe występują w ponad 50 jednostkach osadniczych typu wiejskiego, skupiając około 57% ogółu miejsc noclegowych.

Baza turystyczna na omawianym terenie wykazuje stosunkowo niski stopień koncentracji, gdyż turystyczna baza noclegowa opiera się w głównej mierze na pokojach gościnnych, a więc na potencjale zasobów mieszkaniowych wsi beskidzkich, a te z kolei wykazują znaczne rozproszenie. Na obszarze Beskidu Śląskiego skupia się około 52% ogółu miejsc w bazie turystycznej, w Beskidzie Żywieckim około 27%, w Beskidzie Małym zaledwie 2,6%, w Beskidzie Makowskim nieco ponad 5%, natomiast na obszarze Pogórza Karpackiego znajduje się ponad 12% ogólnej liczby turystycznych miejsc noclegowych.

Stosunkowo mała liczba turystycznych miejsc noclegowych w Beskidzie Małym wiąże się przede wszystkim ze słabą siecią osadnictwa w bezpośrednim otoczeniu zbiornika wodnego i mniejszą atrakcyjnością omawianego pasma beskidzkiego. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, iż zarysowany obraz rozmieszczenia turystycznej bazy noclegowej łatwo może ulec zmianie na drodze aktywizacji tzw. "przemysłu gospodniego" i wsi letniskowych.

Jak już wspomniano baza wczasowo-wypoczynkowa na omawianym obszarze wykazuje znacznie wyższy stopień koncentracji niż baza turystyczna. Wiąże się to z działaniem wielu czynników, które zasygnalizowano na wstępie. Ogólnie rzecz biorąc w toku procesu inwestycyjnego zakładowej bazy wczasowej dają się zauważyć wyraźne tendencje do aglomerowania obiektów w obrębie miejscowości najbardziej atrakcyjnych, co przyczynia się jednocześnie do rozwoju infrastruktury ogólnej tych miejscowości i stanowi z kolei bodziec do dalszego inwestowania w ich obrębie. Przykładu

w tym względzie dostarcza rozwój Wisły, Ustronia i Szczyrku. W miejscowościach tych koncentruje się obecnie ponad połowa ogólnej liczby ośrodków wczasowych dysponujących blisko 54% ogólnej liczby miejsc noclegowych. Ogółem na terenie Beskidu Śląskiego skupia się blisko 70% całej bazy wczasowo-wypoczynkowej, co czyni ten obszar największym zagłębieniem wczasowym w skali całych Karpat. W Beskidzie Żywieckim koncentruje się już tylko 16,5% miejsc wczasowych, w Beskidzie Małym około 10%, w Makowskim prawie 3% i na obszarze Pogórza Karpackiego niecałe 2% ogólnej liczby miejsc w bazie wczasowo-wypoczynkowej.

Koncentracja bazy noclegowej w rejonie Ustronia - Wisły w Beskidzie Śląskim doprowadziła do wykształcenia się jedynej w zasadzie w polskich górach aglomeracji wczasowo-uzdrowiskowej. Elementami tej aglomeracji określanej, ze względu na układ przestrzenny, mianem łańcuchowej są: miasteczko Ustroń z dominującą funkcją wczasową, ośrodek leczniczo-rehabilitacyjny i wczasów leczniczych Zawodzie (dzielnica Ustronia), stanowiący wyraźnie wyodrębniony kompleks nowego budownictwa uzdrowiskowego, ośrodek wypoczynkowy Jaszowiec (dzielnica Wisły) będący kompleksem zakładowych domów wczasowych wraz z zespołem ogólnousługowym, miasto Wisła o silnie wykształconych funkcjach handlowych i usługowych w centrum i wczasowych na obrzeżu.

Opisana aglomeracja wczasowa Ustroń - Wisła stanowi jednocześnie odosobniony przykład poprawnej na ogół organizacji przestrzennej turystyki na obszarze Karpat. Najczęściej bowiem koncentracja turystycznej infrastruktury noclegowej wywołuje procesy chaotycznego i żywiołowego rozlewania się tradycyjnych struktur górskiego osadnictwa rolniczego i miast. Prowadzi to w konsekwencji do urbanizowania się terenów wiejskich, ograniczenia możliwości racjonalnego rozwoju przestrzennego jednostek osadniczych i degradacji walorów stanowiących podstawę rozwoju funkcji turystycznych. Takim przykładem żywiołowo rozwijającej się pod wpływem turystyki jednostki osadniczej jest z kolei niewątpliwie Szczyrk pełniący funkcję jedynej na omawianym obszarze stacji sportów zimowych.

Indywidualne budownictwo rekreacyjne w górskich rejonach woj. bielskiego

Od pewnego czasu w strukturze wykorzystania przestrzeni turystycznej Karpat zaznacza się nowy element; jest nim zjawisko tzw. "drugich domów". Szybkie tempo rozwoju budownictwa "drugich domów" datuje się od początku lat sześćdziesiątych naszego stulecia, a dzisiaj osiągnęło pokaźne już rozmiary. W chwili obecnej, według naszych szacunków i badań, w regionie karpackim znajduje się blisko 7 tys. obiektów służących rekreacji indywidualnej, zlokalizowanych w kilkuset jednostkach osadniczych. Przy skromnym szacunku te 7 tys. "drugich domów" oznacza wzrost

T a b e l a 3

Miejscowości o największej koncentracji
budownictwa letniskowego (1980 r.)

Miejscowość	Domki letniskowe ogółem		w tym:			
			domki zrealizowane*		domki w budowie	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Brenna	399	13,9	262	14,5	137	12,7
Wisła	260	9,0	255	14,1	3	0,5
Międzybrodzie Bialskie	257	8,9	173	9,6	84	7,8
Porąbka	145	5,0	95	5,2	51	4,7
Tresna	95	3,3	28	1,6	67	6,2
Szczyrk	87	3,0	24	1,4	63	5,9
Jaworze	85	3,0	56	3,1	29	2,7
Górki Wielkie	82	2,8	35	1,9	47	4,4
Cisawica	65	2,3	3	0,2	62	5,8
Lanckorona	60	2,1	46	2,5	14	1,3
Razem	1535	53,3	976	54,1	559	52,0
Pozostałe	1344	46,7	828	45,9	516	48,0
Ogółem	2879	100,0	1804	100,0	1075	100,0

*Łącznie obiekty nowo wzniesione i adaptowane.

Ź r ó d ł o: Wojewódzkie Biuro Projektów w Bielsku Białej oraz materiały własne, oprac. M. Hornung.

potencjału recepcyjnego Karpat o co najmniej 30 tys. miejsc noclegowych. Jest to zatem wielkość, którą należy uwzględnić w bilansie bazy recepcyjnej i w strukturze przestrzennej turystyki w Karpatach.

W terenach górskich woj. bielskiego liczbę tego typu obiektów określamy prawie na 3 tys., co oznacza istnienie około 10 tys. dodatkowych miejsc noclegowych i prawie 37% udział "drugich domów" w strukturze całej bazy turystyczno-wypoczynkowej (bez kwater prywatnych i obozowisk turystycznych) omawianego województwa.

"Drugie domy" występują w 106 miejscowościach beskidzkich, co wskazuje na znaczne rozproszenie tej formy osadnictwa. Więcej niż połowa wybudowanych domków rekreacyjnych koncentruje się w dziesięciu zaledwie jednostkach osadniczych interesującego nas obszaru (tab. 3). Terenem szczególnego zainteresowania inwestorów "drugich domów" jest Beskid Śląski. Na jego obszarze skupia się blisko 40% ogólnej liczby domów rekreacyjnych, przy czym obserwuje się wyraźną tendencję do aglomerowania się tego typu osadnictwa w granicach administracyjnych miast będących

"Drugie domy" według regionów fizyczno-geograficznych woj. bielskiego
(1980 r.)

Regiony	"Drugie domy"						Liczba zabudowa- nych działek na 1 miejscowość*
	zbudowane		adaptowane		w budowie		
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
Beskid Śląski	689	44,3	22	8,9	404	37,6	74,3
Kotlina Żywiecka	368	23,6	15	6,1	228	21,2	78,5
Beskid Żywiecki	236	15,2	112	45,3	201	18,7	17,7
Beskid Mały	174	11,2	39	15,8	175	16,3	14,8
Beskid Średni	38	2,4	49	19,8	45	4,2	6,3
Pogórze	52	3,3	10	4,1	22	2,0	14,0
Razem	1557	100,0	247	100,0	1075	100,0	27,2

* Uwzględniono tylko te miejscowości, w których stwierdzono występowanie budownictwa letnisko-
wego.

Ź r ó d ł o: Materiały Wojewódzkiego Biura Projektów w Bielsku Białej opracowane przez M. Hor-
nung.

Rys. 8. Rozwój budownictwa "drugich domów"

1 - 0-1, 2 - 1-2, 3 - 2-3, 4 - powyżej 3

centrami ruchu turystycznego (Wiśla, Szczyrk) lub wsi o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju funkcji turystycznych (Brenna). Sądzić można, iż tendencja ta wyraża silny wpływ poziomu rozwoju tzw. infrastruktury turystycznej na wybór miejsca lokalizacji "drugiego domu" (tab. 4). Dostyc istotny wpływ na lokalizację domków rekreacyjnych wywierają śródgórskie jeziora zaporowe (istniejące i projektowane), natomiast znacznie już mniejsze znaczenie w tym względzie ma odległość od miejsca stałego zamieszkania.

Interesującym zagadnieniem jest problematyka lokalizacji indywidualnego budownictwa rekreacyjnego odniesiona do niektórych zasad gospodarki przestrzennej i regulacji prawnej zjawiska. Jak wykazały badania, do końca 1980 r. wyznaczono pod indywidualne budownictwo rekreacyjne 4146 działek o łącznej powierzchni 352 ha. W tym samym czasie zabudowano działki o powierzchni około 270 ha, z czego tylko 45% zabudowanych parcel znalazło się na terenach przeznaczonych pod budownictwo letniskowe. Tak więc praktyka lokalizowania "drugich domów" poza terenami wyznaczonymi dla tych celów stała się na badanym obszarze zjawiskiem nader częstym. Szczególne nasilenie tych tendencji zaobserwowano na terenie gmin Brenna i Czernichów oraz w Wiśle, w której plan zagospodarowania przestrzennego w ogóle nie przewidywał możliwości rozwoju tej formy inwestowania turystycznego. Stan ten wydaje

Struktura użytkowania gruntów objętych zabudową letniskową terenów górskich
woj. bielskiego (1980 r.)

Rodzaj użytkowania gruntu	Powierzchnia zabudowanych działek letniskowych		Klasa bonitacyjna gruntu							
	ha	%	III		IV		V		VI	
			ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Użytki rolne	243,93	90,06	9,08	3,4	82,67	30,7	115,13	42,8	37,05	13,7
w tym:										
- grunty orne	146,16	54,3	7,54	2,8	54,73	20,3	63,68	23,7	20,21	7,5
- łąki	26,61	9,9	0,70	0,3	9,80	3,7	15,17	5,6	0,94	0,3
- pastwiska	71,16	26,4	0,84	0,3	18,14	6,7	36,28	13,5	15,90	5,9
Lasy	22,27	8,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuzytki	2,15	0,8	-	-	-	-	-	-	-	-
Pozostałe grunty	0,80	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Razem	269,15	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-

Ź r ó d ł o: Materiały własne i Wojewódzkiego Biura Projektów w Bielsku Białej opracowane przez
M. Hornung.

się świadczyć o ograniczonej skuteczności planowania przestrzennego jako instrumentu optymalizującego gospodarcze wykorzystanie przestrzeni geograficznej - w tym przypadku - gór.

Każda niemal próba pozarolniczego wykorzystania terenów wiejskich wywołuje określone skutki w odniesieniu do ich tradycyjnych funkcji - funkcji rolniczych. W przypadku indywidualnego budownictwa rekreacyjnego powstaje między innymi problem wkraczania tych inwestycji na grunty rolne i leśne [11] i użytkowanie ich niezgodnie z przeznaczeniem.

L i c z b a   z a b u d o w a n y c h   d z i a ł e k   l e t n i s -
k o w y c h   n a   1   k m ²   p o w i e r z c h n i
g m i n y

Indywidualne budownictwo letniskowe na badanym terenie wkraczało najczęściej na obszar gruntów ornych (ok. 54%), rzadziej na pastwiska (26%), łąki (ok. 10%) i grunty leśne (8%). Prawie 1/3 "drugich domów" została zlokalizowana na stosunkowo rzadkich, w obszarach górskich, gruntach III i IV klasy (tab. 5).

Z punktu widzenia racjonalnego wykorzystania przestrzeni turystycznej gór istotnym zagadnieniem jest określenie wielkości działek przeznaczonych pod zabudowę

T a b e l a   6

Struktura wielkości zabudowanych działek
letniskowych (1980 r.)

Powierzchnia działek m ²	Liczba działek	%
poniżej 600	1013	37,3
601-1300	1292	47,6
powyżej 1300	410	15,1
Razem	2715*	100,0

*Ze względu na brak danych w zestawieniu nie uwzględniono 164 działek.

Materiały własne i Wojewódzkiego Biura Projektów w Bielsku Białej opracowane przez M. Hornung.

rekreacyjną i wielkości przestrzennych zespołów "drugich domów". Biorąc pod uwagę konieczne ograniczenia, specyfikę warunków środowiska geograficznego gór oraz konieczność zapewnienia dostatecznych warunków izolacji (intymność wypoczynku) za optymalną dla danego obszaru uznano wielkość działek w granicach 600-1300 m² oraz wielkość osiedli (kolonii) nie przekraczającą 20 "drugich domów". W praktyce założenia te realizowane były z różnym skutkiem (tab. 6). W gminie Brenna na przykład w osiedlu Brenna-Jatny na powierzchni około 3 ha zlokalizowano 62 "drugie domy", w Górkach Wielkich powstała kolonia domów rekreacyjnych licząca 120 obiektów, w przysiółku Brenna-Kotarz podobny zespół liczy 45 obiektów. Takie skoncentrowanie zabudowy oczywiście przeczy idei kameralnego wypoczynku, zmienia w zasadniczy sposób tradycyjną funkcję osiedli wiejskich i ich fizjonomię i stanowi, wobec nie uregulowanej kwestii odprowadzania ścieków, zagrożenie dla środowiska gór.

Zakończenie

Przedstawione wyniki badań stanowią jedynie omówienie części rezultatów, jakie udało się osiągnąć w toku realizacji tematu dotyczącego oceny stanu zagospodarowania turystycznego ziem górskich woj. bielskiego. Ograniczenie prezentacji wyników badań do analizy stanu rozwoju i struktury przestrzennej bazy noclegowej omawianego terenu naświetla problem wykorzystania przestrzeni turystycznej gór w sposób niepełny i nie wyjaśnia skomplikowanego systemu organizacji przestrzennej i funkcjonowania górskiego regionu turystycznego. Niemniej już na podstawie cytowanych wyników badań możliwe jest zarysowanie pewnych cech przestrzennych turystycznego wykorzystania obszarów górskich woj. bielskiego.

Można przede wszystkim stwierdzić, że zagospodarowanie turystyczne gór w omawianym województwie jest silnie zróżnicowane. Na tle stosunkowo dużego rozproszenia funkcji turystycznych, w znaczeniu geograficznym, wyodrębniają się ośrodki wyższego rzędu koncentrujące zasadniczą część bazy noclegowej i ruchu turystycznego. Ośrodki te, to przede wszystkim miasta wyrosłe z byłych wsi turystycznych lub uzdrowiskowych. Na skutek czy to samorzutnych procesów koncentracji usług czy w wyniku określonej polityki lokalizacyjnej doszło w nich do przerostu funkcji towarzyszących i procesów urbanizacyjnych oraz do żywiołowego rozwoju przestrzennego. Skutkiem tych procesów jest "rozlewanie się" struktur osadniczych, najczęściej w nawiązaniu do przebiegu linii komunikacyjnych, wspinanie się osadnictwa mieszkalnego i rekreacyjnego na zbocza dolin, wkraczanie inwestycji turystycznych na obszar użytków rolnych i leśnych itp. Warto dodać, że wspomniane centra turystyki swoje znaczenie zawdzięczają przede wszystkim wielkiej liczbie zlokalizowanych w nich obiektów bazy wczasowo-wypoczynkowej, charakteryzującej się zresztą określonym stopniem hermetyczności.

Na rozmieszczenie bazy noclegowej ziem górskich woj. bielskiego wpływ miało wiele czynników. Niewątpliwie wielką rolę w tym względzie odegrały warunki przyrodnicze i ich atrakcyjność turystyczna. Nie mniejsze jednak znaczenie w tym zakresie miał stan rozwoju infrastruktury ogólnej terenów beskidzkich. Badania R. Kowalskiego [9] wykazały, że tereny górskie woj. bielskiego charakteryzują się stosunkowo słabym wyposażeniem w urządzenia infrastruktury ogólnej i specjalistycznej służącej zaspokajaniu różnych potrzeb ruchu turystycznego. Dotyczy to przede wszystkim terenów wiejskich. Potwierdzeniem tych obserwacji jest koncentracja bazy noclegowej w miastach beskidzkich stosunkowo dobrze wyposażonych w urządzenia infrastruktury ogólnej i specjalistycznej. O roli tego czynnika w kształtowaniu struktury przestrzennej turystyki ziem górskich świadczą tendencje do aglomerowania się inwestycji wczasowo-wypoczynkowych zakładów pracy i instytucji, indywidualnego budownictwa rekreacyjnego i mieszkalnego na terenach o lepiej rozwiniętej infrastrukturze.

Można zatem sądzić, że realizacja postulatów deglomeracji ruchu turystycznego, jego segregacji i optymalnej organizacji przestrzennej jest możliwa w warunkach postępującego rozwoju poziomu społeczno-ekonomicznego i kulturalnego wsi beskidzkich.

Literatura

1. Baranowska-Janota M.: Ocena środowiska geograficznego dla turystyki zimowej. [W:] Główne problemy rozwoju turystyki zimowej w Polsce. Instytut Turystyki, Warszawa - Kraków, 1973.
2. Bogucka A.: Badania obszarów rekreacyjnych ziem karpaccich pod kątem ich wykorzystania dla różnych form wypoczynku. Probl. Zagosp. Ziem Górsk., z. 9, 1971.
3. Chmielewski J.: Zagadnienie zagospodarowania przestrzennego ziem górskich. Zesz. Probl. Post. Nauk. Rol., z. 14, 1958.
4. Dębski L.A.: Górskie osadnictwo wczasowe. Instytut Turystyki, Warszawa, 1975.
5. Dębski L.A.: Budownictwo drugich domów - stan obecny i trend rozwoju (na przykładzie gmin podpoznańskich). Probl. Turystyki nr 1/7, 1980.
6. Hornung M.: Główne problemy przestrzennego budownictwa letniskowego na terenach górskich województwa bielskiego. Zakład Geografii Turystyki, AWF Kraków.
7. Jackowski A., Warszńska J.: Podstawy geografii turystyki. PWN Warszawa, 1978.
8. Kiełczewska-Zalewska M.: Geografia osadnictwa. PWN, Warszawa 1976.
9. Kowalski R.: Analiza stanu i rozmieszczenia bazy towarzyszącej i turystycznej na terenach górskich województwa bielskiego. Zakład Geografii Turystyki, AWF Kraków.
10. Michalak J.: Indywidualne domy rekreacyjne. Inst. Kształt. Środow. Warszawa, 1981.
11. Paliwoda J.: Z zagadnień prawnych budownictwa rekreacyjnego. Państwo i Prawo, z. 4 (398), 1979.
12. Rocznik statystyczny województwa bielskiego, WUS, Bielsko-Biała, 1982.
13. Rogalewska B.: O strukturze przestrzennej budownictwa letniskowego w Polsce, Prz. Geogr., z. 3, 1980.
14. Skoczek A., Czastka A., Koncepcja przyszłościowego zagospodarowania rekreacyjnego obszaru Karpat Polskich i Podkarpacia. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury, t. XII, 1978.

15. Śliwińska-Ładzińska W.: Urbanistyczne problemy domów wakacyjnych w Polsce. PAN, Warszawa-Łódź, 1981.
16. Turystyka i wypoczynek 1976. GUS, Warszawa, 1977.
17. Turystyka i wypoczynek. GUS, Warszawa 1980.
18. Turystyka i wypoczynek w województwie bielskim. WUS, Bielsko-Biała, 1979.
19. Waksmundzki K.: O racjonalne zagospodarowanie turystyczne Karpat. Wszechświat, z. 5, 1977.

С. Саха

ТУРИСТИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГОРНЫХ ПЛОЩАДЕЙ
В ВОЕВОДСТВЕ БЕЛЬСКО

Р е з ю м е

Целью соответствующих исследований была оценка состояния туристического освоения горных площадей воеводства Бельско. Исследования охватывали также основные элементы образующие т. наз. туристическую инфраструктуру.

Туристическое освоение сильно дифференцировано в рассматриваемом воеводстве. На фоне сравнительно сильного рассеяния туристических функций выделяются центры высшего разряда, охватывающие, как правило, часть ночлежной базы и туристического движения. Их значение заключается в первую очередь в большом числе находящихся на их площади объектов рекреационной базы.

Сильное влияние на размещение ночлежной базы оказывают природные условия и их туристическая привлекательность, но также и состояние общей инфраструктуры Бескидских площадей.

S. Sacha

TURISTIC UTILIZATION OF MOUNTAIN AREAS OF THE BIELSKO DISTRICT

S u m m a r y

The aim of the respective investigations was to estimate the touristic management of mountain areas of the Bielsko district. The investigations comprised also basic elements forming the so-called touristic infrastructure.

The touristic management is strongly differentiated in the district in question. Against the background of a considerable dissipation of touristic functions the centres of higher degree comprising a principal part of the lodging base and touristic movement have been distinguished. Their importance is connected, first of all, with a great number of objects of the recreation basis.

A strong influence of the lodging base exert natural conditions and their touristic attractiveness as well as the state of the general infrastructure of the Beskid mountain areas.